

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Е. А. ЩЕРБАК

*Запорізький науково-дослідний центр
продуктивності агропромислового комплексу*

Проведено аналіз стану інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України, розглянуто основні джерела фінансування та розподіл витрат за напрямками інноваційної діяльності

Ключові слова: *інновації, інноваційна діяльність, інноваційна продукція, джерела фінансування, харчова промисловість.*

Постановка проблеми. Інноваційні процеси відіграють важливу роль в успішному розвитку підприємства, організації, регіону і держави. Від рівня цих процесів залежить економічний та фінансовий стан регіонів і життєдіяльність підприємств. У жорсткій постійній конкурентній боротьбі за споживача та ринки збуту продукції підприємства повинні постійно впроваджувати інновації; удосконалювати та розробляти нові вироби; впроваджувати прогресивні технології, системи управління та реалізації продукції, що виводить їх на новий рівень розвитку, приводить суспільство до прогресу. Фінансування цієї діяльності набуває все більшого значення в ринкових умовах господарювання. Лише такий підхід дозволить економіці країни перейти до високих технологій.

Підприємства харчової промисловості вирішують стратегічне завдання забезпечення продовольчої безпеки країни, тому проблема підвищення ефективності їх роботи на засадах активізації інвестиційно-інноваційної діяльності є одним із пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної економіки [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку економіки досліджувалися багатьма вченими, вони були пріоритетними у численних наукових розробках українських науковців: О. Бутніка-Сіверського, О. Амоша, А. Гальчинського, В. Гейць, О. Лапко, Л. Федулової. Зокрема, О. Бутнік-Сіверський зазначає, що вступ України до СОТ і перспектива інтеграції з ЄС вимагає кардинальної модернізації вітчизняного агропромислового виробництва на наукоємній техніко-технологічній базі з використанням сучасних форм організації та методів управління. Головною метою цих зусиль є освоєння ресурсо- та енергозберігаючих інноваційних технологій та розширення випуску інноваційних видів продукції, що за показниками якості та екологічної безпечності відповідатимуть вимогам європейських та світових стандартів [2]. Проте практично відсутні галузеві дослідження щодо інноваційної діяльності, у тому числі в харчовій промисловості України.

Мета дослідження – провести аналіз інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих чинників ефективного функціонування підприємств є успішне здійснення інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність, як зазначено в законі України «Про інноваційну діяльність» - це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [3].

Промислове виробництво є однією із найважливіших складових економіки будь-якої країни, що дозволяє забезпечити її конкурентоспроможність в умовах ринкової економіки. Однією з найбільш динамічних галузей промисловості України є харчова галузь. При цьому, щоб проаналізувати інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості, спочатку слід розглянути місце харчової галузі в переробній промисловості та промисловості загалом.

Харчова промисловість – це одна з провідних структуроформуючих галузей не лише агропромислового і промислового комплексів, а й усього народного господарства України. За обсягом реалізації промислової продукції за видами діяльності харчова промисловість посідає одне з перших місць і таким чином значною мірою визначає розвиток української економіки загалом. Аналізуючи динаміку обсягів реалізації продукції харчової промисловості, напоїв і тютюнових виробів слід відзначити зростання її частки у загальних обсягах реалізованої промислової продукції за роками. Так, у 2013 році питома вага виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів становила 19,3%, що на 1,1% більше, ніж у 2012 р. (18,2%) та на 2,6% – ніж у 2011 р. (16,7%) (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг реалізованої промислової продукції за окремими видами економічної діяльності [4]

Показник	2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	млн грн	до підсумку, %	млн грн	до підсумку, %	млн грн	до підсумку, %
Промисловість України	1331887,6	100,0	14000680,2	100,0	1354130,1	100,0
Переробна промисловість	868392,4	65,2	889496,6	63,5	836571,7	61,8
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	222387,8	16,7	254459,9	18,2	261783,7	19,3

Промислове виробництво харчових продуктів в Україні у 2013 році здійснювали 2158 підприємств, що на 85 од., або 3,8% менше, ніж у 2012 році, та на 225 підприємств (9,5%) менше порівняно з 2011 роком. Аналізуючи діяльність підприємств харчової промисловості у період 2011-2013 рр. слід відзначити активізацію їх інноваційного розвитку у 2012 році. Кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю у цьому році збільшилася порівняно з попереднім 2011 роком на 9,4% і становила 420 од. Проте наступний 2013 рік характеризується зменшенням таких підприємств на 5,2% (до 398 од.). Впровадженням інновацій у 2013 році займалося 321 підприємство, що на 2,6% більше, ніж у 2011 р. (313 од.), проте на 7,8% менше порівняно з 2012 роком, за кількості таких підприємств 348 од. Частка підприємств, які впроваджували інновації, від загальної кількості працюючих підприємств у 2013 році становила 14,9%. Цей показник на 1,8% більше, ніж у 2011 р., проте на 0,6% менше порівняно з 2012 роком. У 2013 році підприємствами було впроваджено 219 нових технологічних процесів. Але це на 18,3% менше, ніж у 2012 році (268 од.) та на 7,6% порівняно з 2011 роком (237 од.). Разом із тим, у 2013 р. було впроваджено 751 вид інноваційної продукції (інноваційною рахується продукція, що вперше виробляється в Україні, або якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією, представленою на ринку, є конкурентоздатною і має суттєво вищі техніко-економічні показники [3]), що на 84 од. більше, ніж у 2012 та на 75 од., ніж у 2011 році (табл. 2).

Стосовно обсягу реалізованої інноваційної продукції, то її рівень у 2013 році зріс на 2661409,8 тис. грн. (57,7%) і досягнув 7275705,7 тис. грн, що у загальних обсягах реалізованої промислової продукції становить 3,5%. Майже у 3 рази більше реалізовано інноваційної продукції за межі України у 2013 році порівняно з 2012 роком, що до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції відповідно становить 15,9% у 2013-му та 8,5% - 2012 роках. Проте у 2013 році кількість придбаних нових технологій як в Україні (92 од.), так і за її межами (18 од.) була значно меншою порівняно з попереднім роком (у 2012 р. – відповідно 113 та 43 од.). (табл. 2).

Динаміка основних показників інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості [5,6,7]

Основні показники інноваційної діяльності	За роками		
	2011	2012	2013
Загальна кількість працюючих підприємств, од.	2383	2243	2158
Із них займались інноваційною діяльністю	384	420	398
Загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис.грн	933060,2	1566274,9	1700695,3
Кількість підприємств, що впроваджували інновації, од.	313	348	321
У т.ч. впроваджували інноваційні процеси	146	164	139
впроваджували нові або вдосконалені методи обробки або виробництва продукції	133	144	115
впроваджували інноваційні види продукції	182	175	173
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, від загальної кількості підприємств. %	13,1	15,5	14,9
Впроваджено нових технологічних процесів, од.	237	268	219
Впроваджено інноваційних видів продукції, од.	676	667	751
Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, од.	268	281	276
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, тис. грн.	5485296	4614296	7275706
До загального обсягу реалізованої промислової продукції, %	3,3	2,5	3,5
Реалізовано інноваційної продукції за межі України, тис. грн	1475631	390204,1	1155142
До загального обсягу реалізованої інноваційної продукції. %	26,9	8,5	15,9
Кількість придбаних нових технологій, од.:			
в Україні	50	113	92
за межами України	26	43	18

Аналізуючи інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості, і слід особливу увагу приділити одній із важливих причин стримування її розвитку – фінансуванню. В нашій країні, на жаль, останньому не приділяється належна увага, тоді як у промислово-розвинутих країнах кошти державного бюджету є основним фінансовим інструментом науково-технічної політики. Для України рівень фінансування у 2013 році склав лише 0,77% від загального обсягу витрат у ВВП, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,33%. Для порівняння, за даними Євростату у 2012 р. середній рівень обсягу витрат на наукові дослідження та розробки країн ЄС-27 у ВВП становив 2,06% [7].

Розрахунки, виконані за даними табл. 3, свідчать про зменшення у 2013 р. порівняно з попереднім роком обсягів фінансування інноваційної діяльності у промисловості України на 16,7%. Разом із тим, у переробній промисловості вони зросли на 2,6%, у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів зокрема – на 8,6%. Аналізуючи обсяги окремих видів коштів на здійснення інноваційної діяльності у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 2013 році слід відзначити повну їх відсутність із таких джерел надходження, як місцеві бюджети, позабюджетні кошти і кошти вітчизняних інвесторів та значне зменшення коштів із держбюджету (індекс обсягу фінансування до попереднього року – 11%) та кредитів (55,6%). Проте спостерігається збільшення на 4,6% на

інновації власних коштів підприємств, які становлять левову частку у загальних обсягах фінансування, а також залучення коштів інвесторів, які у 2012 році були відсутні.

Як показали дослідження структури джерел фінансування у загальних його обсягах, вклад держави у фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості настільки малий (у 2013 р. на інновації з держбюджету було виділено 5,8 тис. грн., у 2012 р. – 52,7 тис. грн), що підприємствам доводиться розраховувати тільки на самих себе. Так, у 2013 році частка власних коштів у загальних обсягах фінансування становила 86,9% (у 2012 та 2011 роках відповідно 90,1% та 92,9%). У промисловості України основним джерелом фінансування інноваційної діяльності протягом 2011-2013 років також були власні фінансові ресурси. Окрім того, простежується тенденція щодо їх збільшення на проведення інновацій як у промисловості України взагалі (від 52,9% у 2011 році до 72,9% – у 2013 р.), так і в переробній промисловості зокрема (від 72,5% у 2011 році до 80,6% у 2012 р. та 73,0% у 2013 р.) (рис. 1). Те, що у структурі витрат домінують власні джерела фінансування, зумовлює їх нестійку динаміку, оскільки обсяг фінансування залежить від прибутковості та рентабельності діяльності підприємства.

Незначна частка коштів із місцевих бюджетів або їх відсутність свідчить, що на сучасному етапі міська влада є неефективним інвестором, в основному через недостатність дохідної частини бюджету та необхідність першочергового вирішення соціальних завдань. Стосовно іноземних інвесторів, то спостерігається зростання капіталів, які вони вкладають у розвиток інноваційної діяльності промислових підприємств України. Частка іноземних інвестицій у період 2011-2013 років у промисловість нашої держави збільшилася від 0,4% до 13,1%, у переробну промисловість – від 0,7% до 15,1%, у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – від 1% до 8,1%.

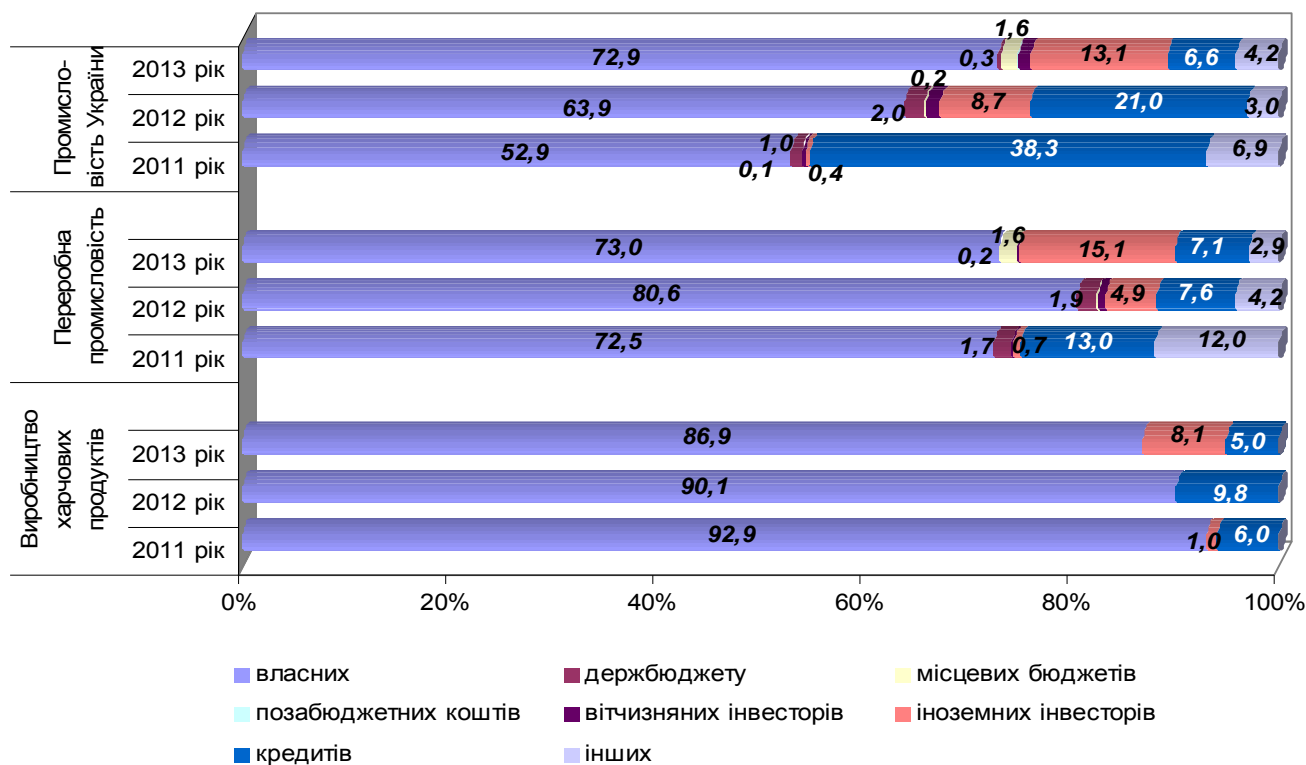

Рис.1. Структура джерел фінансування інноваційної діяльності у загальних його обсягах

Таблиця 3

Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами та окремими видами економічної діяльності

Показник	Усього	У тому числі за рахунок коштів							
		власні	держбюд- жет	місцеві бюджети	позабюд- жетні кошти	вітчизняні інвестори	іноземні інвестори	кредити	Інші
Промисловість України									
2011 р., тис. грн	14333891,9	7585550,7	149169,4	12261,1	491,0	45386,2	56870,6	5489485,7	994677,2
2012 р., тис. грн.	11480562,8	7335852,7	224256,1	17591,6	25,4	154461,5	994783,7	2407795,2	345796,6
2013 р., тис. грн.	9562626,0	6973435,8	24659,6	157665,0	2171,0	123749,0	1253193,0	630197,8	397554,8
Індекс обсягу фінансування, до попереднього року, %	80,1	96,7	150,3	143,5	5,2	340,3	1749,2	43,9	34,8
2012 р. до 2011 р.									
2013 р. до 2012 р.	83,3	95,1	11,0	896,3	8547,2	80,1	126,0	26,2	115,0
Переробна промисловість									
2011 р., тис. грн.	8314982,9	6031382,3	140998,3	387,7	491,0	12196,8	56854,6	1077995,0	994677,2
2012 р., тис. грн.	8055990,5	6494275,6	151508,4	655,4	25,4	63717,0	394775,1	610752,6	340281,1
2013 р., тис. грн.	8262276,4	6029702,1	15339,6	130620,5	2171,0	10494,1	1250304,9	587953,3	235690,9
Індекс обсягу фінансування, до попереднього року, %									
2012 р. до 2011 р.	96,9	107,7	107,5	169,0	5,2	522,4	694,4	56,7	34,2
2013 р. до 2012 р.	102,6	92,8	10,1	19929,9	8547,2	16,5	316,7	96,3	69,3
Виробництво харчових продуктів, напоїв, та тютюнових виробів									
2011 р., тис. грн	933060,2	867122,8	-	-	-	-	9395,9	56074,5	467,0
2012 р., тис. грн.	1566274,9	1411651,3	52,7	-	-	-	-	154198,8	372,1
2013 р., тис. грн.	1700695,3	1477280,1	5,8	-	-	-	137643,6	85765,8	-
Індекс обсягу фінансування, до попереднього року, %									
2012 р. до 2011 р.	167,9	162,8	-	-	-	-	-	275,0	79,7
2013 р. до 2012 р.	108,6	104,6	11,0	-	-	-	-	55,6	-

Показники частки витрат за напрямками інноваційної діяльності у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів наведені на рис. 2. У структурі досліджень найбільшою виявилася частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Найбільшим цей показник був у 2013 році (88,2%), у 2012 р. він становив 78,9%, у 2011 р – 84%.

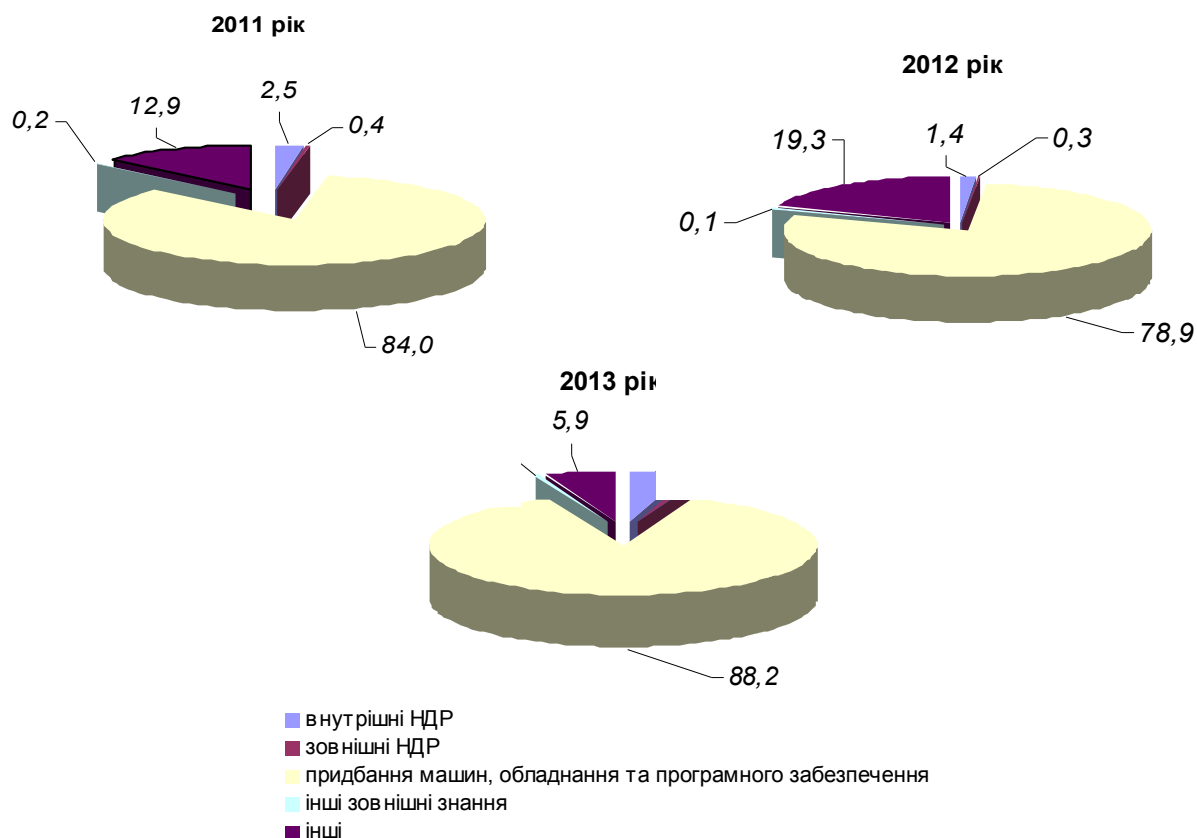

Рис. 2. Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів

Слід відзначити, що сучасний стан промислових підприємств України характеризується високим рівнем зносу основних фондів, їх фізичною та моральною застарілістю. У 2013 році цей показник у промисловості досягав 56,9%, у тому . числі. у переробній – 50,1% (табл. 4).

Таблиця 4

Ступінь зносу основних засобів за окремими видами економічної діяльності, %, [8]

Показник	За роками		
	2011	2012	2013
Промисловість України	56,8	57,3	56,9
Переробна промисловість	56,8	57,2	50,1

Украї актуальною залишається проблема оновлення матеріальної бази і для підприємств харчової промисловості, адже ступінь зносу основних засобів на них наближається до критичних меж. Наприклад, за даними обстежень молокопереробних та хлібопекарських підприємств, здійсненими у 2010-2013 роках НДІ «Укragenпромпродуктивність» та зональними і регіональними центрами продуктивності АПК, ступінь зносу основних засобів перших становив 46%, других – 50%. Успішна діяльність підприємств харчової промисловості залежить від рівня розвитку і ступеня використання нової техніки та прогресивних технологій. Вирішення завдань удосконалення виробництва тут досягається через модернізацію обладнання, заміни морально застарілого устаткування новим, більш продуктивним. Тому направлення

значної частки витрат підприємств на придбання інноваційного обладнання цілком обгрунтоване.

Висновки. На загальному фоні зменшення кількості працюючих у 2013 році підприємств харчової промисловості порівняно з попереднім роком (на 3,8%) зменшилася на 5,2% і кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю та на 7,8% кількість підприємств, які впроваджували інновації. Це свідчить про негативні тенденції в інноваційній сфері, які підтверджуються статистичними даними. Проте на 57,7% зросли у 2013 році по відношенню до попереднього року обсяги реалізованої інноваційної продукції та на 1% їх частка у загальних обсягах реалізованої продукції харчової промисловості. Стимування інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості пояснюється недостатнім обсягом фінансування інноваційної діяльності. Хоча і спостерігається його збільшення у період 2011-2013 років, але головним джерелом фінансування були і залишаються власні кошти підприємств (у 2013 році 86,9% у загальних обсягах фінансування), обсяг фінансування за рахунок державних коштів та іноземних інвесторів український низький.

Створення та реалізація дієвих державних програм щодо підтримки та стимулювання інноваційного розвитку, надання державних гарантій проектам, які передбачають впровадження сучасних технологічних процесів, забезпечення в Україні сприятливого інвестиційного клімату, що дасть можливість залучати кошти іноземних інвесторів, дозволить вирішити проблеми інноваційного розвитку вітчизняних підприємств харчової промисловості.

Список літератури

1. Маказан Є.В. Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості/Є.В.Маказан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://revolution.allbest.ru/economy/00292316_0.html..
2. Бутнік–Сіверський О. Стратегія інноваційного розвитку / О. Бутнік–Сіверський, Г. Шматкова // Харчова і переробна промисловість. – 2007. – № 1. – 31 с.
3. Про інноваційну діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-iv>.
4. Обсяги реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2011-2013 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://ukrstat.org/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/orp_rik_u.htm.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 305 с.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 287 с.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 314 с.
8. Статистичний щорічник України за 2013 рік. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 533 с.

Анализ инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности Украины

Э.А.ЩЕРБАК

Научно-исследовательский центр «Запорожжягропромпроизводительность»

Проведен анализ состояния инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности Украины, рассмотрены основные источники финансирования и распределения затрат по направлениям инновационной деятельности

Analysis of innovative activity of enterprises of food industry of Ukraine

E. SCHERBAK

the Zaporozhia research center of the productivity

Conducted analysis of the state of innovative activity of enterprises of food industry of Ukraine, basic sources and distributing of expenses are considered after directions innovative activity